

پژوهشی در کبوترخانه صخره کند روستای تازه کند قشلاق؛ شهرستان مراغه

سعید ستارنژاد^۱، شیما عزیزی^{۲*}، توحید همتی آرقون^۳.

۱- دانشجوی دکتری باستان‌شناسی دانشگاه محقق اردبیلی

۲- دانشجوی کارشناسی‌ارشد باستان‌شناسی دانشگاه محقق اردبیلی

۳- دانش‌آموخته کارشناسی‌ارشد باستان‌شناسی دانشگاه آزاد واحد ابهر

Sh.aziz1396@gmail.com

چکیده

یکی از شاخصه‌های اصلی معماری صخره‌کند شهرستان مراغه، کبوترخانه سنگی که به زبان ترکی داشلی‌قوش‌خانا؛ که در فهرست آثار ملی، ثبت نشده و ناشناخته باقی‌مانده و تا به امروز پژوهش جامع و کاملی در ارتباط با آن صورت نگرفته است. این سازه‌ی عام‌المنفعه در بستر صخره‌ای ایجاد گشته که از نظر ساختار در میان کبوترخانه‌های شناخته شده ایران گونه خاص و منحصر به فرد؛ و قابل قیاس با کبوترخانه‌های روستای جسی منطقه آناطولی است که امروزه یکی از نقاط جذاب و دیدنی کشور ترکیه محسوب شده و تأثیر زیادی در جذب توریسم دارد. این پژوهش بر آن است تا این گونه منحصر به فرد، که تاکنون ناشناخته باقی مانده را مورد مطالعه و پژوهش قرار دهد. نتایج پژوهش نشانگر آن است که کبوترخانه صخره‌کند روستای تازه‌کند قشلاق به دلیل شرایط زیست‌محیطی منطقه و در داخل صخره احداث شده و ساختار بسیار مستحکم داشته است. یافته‌های دیگر پژوهش نشان می‌دهد که کارکرد کبوترخانه صخره‌کند همانند سایر کبوترخانه‌های مناطق ایران تولید کود برای تقویت زمین‌های کشاورزی بوده است.

واژگان کلیدی: کبوترخانه، معماری صخره‌کند، مراغه.

مقدمه

در سال ۱۳۹۴ خورشیدی در یک بررسی باستان‌شناختی پیرامون آثار دستکند شهرستان مراغه (ستارنژاد، ۱۳۹۵)، شماری فضای صخره‌کند شناسایی شد، که در بین این آثار یکی از زیباترین و منحصر به فردترین فضاهای صخره‌کند شهرستان؛ کبوترخانه صخره‌کند روستای تازه‌کند قشلاق بخش مرکزی (دهستان سراجوی غربی) است. کبوترخانه‌ها یا برج‌های کبوتر که به‌طور پراکنده در سطح شهرستان مراغه وجود دارند، به‌منزله یک سازه‌ی فرهنگی - اقتصادی، دارای کارکردهایی در نظام کشاورزی و معیشت انسان، و پس از کاریزهای ایران که یکی از شگفت‌آورترین ساخته‌های تاریخی بشر بر روی این کره‌ی خاکی هستند، کبوترخانه‌های ایران دومین و مهم‌ترین تأسیسات کشاورزی در چند قرن گذشته به‌شمار می‌رفته‌اند (فرهادی، ۱۳۷۳، ۶۷).

بررسی و شناسایی معماری صخره‌ای شهرستان مراغه تقریباً از آغاز دهه‌ی ۵۰ ه.ش. با تمرکز بر محوطه‌ی صخره‌کند امامزاده معصوم و رُجوی (معبد مهر)، مجموعه فضاهای صخره‌ای دامنه تپه رصدخانه و گویجه‌قلعه (گویجاقالا)، مورد توجه قرار گرفته است، اما جای بسی تأمل، که تعداد بسیاری از منابع درباره‌ی معماری دستکند (صخره‌کند)، شهرستان تنها مختص این سه محوطه بوده و از دیگر سازه‌های صخره‌کند شهرستان مراغه، انتشارات و گزارش‌های ثبتی در دست نیست. معماری صخره-ای مراغه یک گونه‌ی بومی که از تنوع و تعدد زیاد، با ارزش‌های فرهنگی - تاریخی جالب توجه و ظرفیت بالای گردشگرپذیری (فرهنگی، اکوتوریسم و ژئوتوریسم) است و از این رو شناسایی گسترده، ویژگی‌ها و چالش‌های آن در راستای درک صحیحی از